

MENDIME TË AUTORËVE BRITANIKË DHE AMERIKANË RRETH QEVERISJES SË MBRETIT ZOG

DR. BENITA STAVRE

Departamenti i Gjuhëve të Huaja
Fakulteti i Edukimit dhe Filologjisë
Universteti “Fan S. Noli”
bstavre@unkorce.edu.al

Përmbledhje: Në literaturën e botuar nga autorë të ndryshëm nga Britania e Madhe ose Shtetet e Bashkuara të Amerikës, të cilët e vizituan apo e studiuuan Shqipërinë në periudhën e viteve 1920-1939, janë të shumtë mendimet që nxitin perceptime të ndryshme rreth personalitetit dhe mënyrës se si Ahmet Zogu ia doli të qëndronte në krye të shtetit shqiptar. Në pjesën më të madhe të rasteve, figura e tij personifikon historinë e kësaj periudhe të Shqipërisë. Duket sikur shkrimet biografike dhe kritikën për qeverisjen e tij, mbizotërojnë faqet e librave, artikujt e gazetave dhe dokumentacionin zyrtar në atë pikë sa figurat e tjera, qoftë dhe jo më pak të shquara se ai, përmenden kalimthi. Fotot e Ahmet Zogut dhe të familjes mbretërore u mbivendosen fotografive të personazheve të tjerë të politikës shqiptare. Artikujt e gazetave të botuara në Amerikë dhe Britani i referohen vendit tonë në atë periudhë si “Shqipëria e Mbretit Zog”. Me një fjalë Ahmet Zogu mori përsipër të bënte një pjesë jo të vogël të historisë shqiptare dhe la gjurmë të çuditshme në të, studimi i të cilave bëhet herë pas here shkak mospajtimesh dhe mendimesh që varen shumë nga njohja apo qëndrimi personal i vetë autorëve. Punimi synon të nxjerrë në pah këto këndvështrime, fokusi i të cilave shpjegon kontekstin e cilësisë së qeverisjes së kësaj figure politike.

Fjalë kyçe: studiues, udhëtarë britanikë/amerikanë, qeverisje, mbretëri shqiptare.

THE OPINION OF BRITISH AND AMERICAN AUTHORS REGARDIN KING ZOG GOVERNANCE

Abstract: In the published works of various British and American travelers and historians, who visited or wrote about Albania in the '20s and '30s of the last century, there are various perceptions of the personality and the way Ahmet Zog managed his political career. In most cases, his image personifies the country's history of the period. Biographic writings, royal family photos, and critical reviews on his governing attitude cover book pages, newspaper articles, and official documentation to the point that other significant national characters are left in shadow and the country is referred to as “King Zog's

Albania". Ahmet Zog, in fact, endeavored to write a significant part of Albanian history. The article tries to outline the study of the outlandish traces he left in it, depending on the attitude of the writers who tried to display his image in the political, social, economic, and international context in which King Zog exercised his power. The paper aims to highlight such perspectives, whose focus defines the contextual quality of the governing skills of this political figure.

Key words: *British/ American travelers, government, Albanian kingdom.*

HYRJE

***“Shumë mbretër, ashtu si dhe malet,
mund të vlerësohen më mirë nëse
këqyren nga larg.
Si miqtë ashtu edhe kundërshtarët e tij
Mund të japin vlerësime më objektive
pas një gjysëm shekulli.”
Edvin Xhaks (1995, 441)***

Në periudhën e viteve 1920 dhe 1930, Shqipëria sapo kishte kapërcyer pragun e të qenit një shprehje gjeografike, me domethënie thujse minimale në qenësinë e saj si një shtet-komb. Edhe pse, në dekadën e dytë të pavarësisë, stabiliteti politik dhe shoqëror ishte ende në hapat e veta të para, diplomacia botërore filloi të dëgjonte zërin e këtij shteti. Britania e madhe dërgoi përfaqësuesin e saj të parë në vitin 1922, i cili u pasua dy muaj me vonë nga përfaqësuesi i diplomacisë shqiptare në selinë e tij në Londër. Departamenti Amerikan i Shtetit, nuk vonoi dhe në dhjetor të po atij viti Ministri i pare Amerikan filloi punë si përfaqësuesi i qeverisë së Shteteve të Bashkuara të Amerikës në Shqipëri. Që prej atij viti, Shqipëria krijoi lidhje jo të parëndësishme me të dy shtete.

Duke qenë se shteti shqiptar ishte i dobët në thujse të gjitha aspektet e jetës, ekonomisë, arsimit, dhe shërbimit shëndetësor, atij i nevojitej ndihmesa e një shteti tjetër. Kjo kërkesë iu drejtua më së shumti Britanisë së madhe. Shumë herë, në mënyrë të drejtpërdrejtë ose të tërthortë, kjo kërkesë u refuzua, megjithatë kjo mund të quhet një periudhë në të cilën numri i britanikëve apo amerikanëve që e kanë prekur realitetin shqiptar nuk ka qenë i vogël. Madje numri i atyre që kanë dashur të analizojnë aspektet të ndryshme të zhvillimit të saj

politik ka qënë i konsiderueshëm. Marrëdhëniet e para diplomatike dhe konsullore, u ndoqën nga përpjekjet për të reformuar xhandarmërinë shqiptare sipas modelit britanik, nga përpjekje për të krijuar lidhje të qëndrueshme ekonomike me shoqëri koncesionare për nxjerrjen e naftës, si dhe me kontributin e fondacioneve humanitare (kryesisht në fushën e arsimit). Këto sollën jo pak vëmendje të britanikëve dhe amerikanëve në Shqipëri dhe, si rrjedhim, edhe mjaft shkrime për këtë vend të vogël, ndërmarrjet modeste të të cilit për të krijuar një shteg drejt përdimit të rihqin jo pak vëmendje.

Në literaturën e botuar nga autorë të ndryshëm nga Britania e Madhe ose Shtetet e Bashkuara të Amerikës, të cilët e vizituan apo e studiuuan Shqipërinë në periudhën e viteve 1920-1939, janë të shumtë mendimet që nxitin perceptime të ndryshme rreth personalitetit dhe mënyrës së Ahmet Zogut ia doli të qëndronte në krye të shtetit shqiptar. Në pjesën më të madhe të rasteve, figura e tij personifikon historinë e kësaj periudhe të Shqipërisë. Duket sikur shkrimet biografike dhe kritikën për qeverisjen e tij, mbizotërojnë faqet e librave, artikujt e gazetave dhe dokumentacionin zyrtar në atë pikë sa figurat e tjera, qoftë dhe jo më pak të shquara se ai, përmenden kalimthi. Fotot e Ahmet Zogut dhe të familjes mbretërore u mbivendosen fotografive të personazheve të tjerë të politikës shqiptare. Artikujt e gazetave të botuara në Amerikë dhe Britani i referohen vendit tonë në atë periudhë si “Shqipëria e Mbretit Zog”. Me një fjalë Ahmet Zogu mori përsipër të bënte një pjesë jo të vogël të historisë shqiptare dhe la gjurmë të çuditshme në të, studimi i të cilave bëhet herë pas here shkak mospajtimesh dhe mendimesh që varen shumë nga njohja apo qëndrimi personal i vetë autorëve.

Cilësime rreth figurës së Ahmet Zogut

Figura e tij personifikon një konglomerat cilësish ku herë spikatin sqima, nuhatja dhe dinakëria e tij politike dhe, herë të tjera, paaftësia për të dalë nga rrethi i ngushtë i mentaliteteve të vjetra dhe politikave orientale. Në hyrje të librit të tij biografik “Mbret Zog i Shqipërisë: Mbreti musliman i vetëshpallur në Evropë”, Xheizn Toms (Jason Tomes) (2003) shkruan: “Bashkëkohësit nuk mund ta përcaktonin qartë mendimin që kishin për të. Epitetet që përdorën për të janë të shumtë dhe mjaft të ndryshëm: “mbreti i fundit i romancave”, “kusar tiran”, “gangster i urryer”, “monark piktoresk”, “Napoleoni i kohëve të sotme”, “lakeu i Musolinit”, “ndoshta patrioti më i mprehtë nga të

gjithë”, “sundimtar lindor i dobët dhe shtatvogël”, “lexues i Shekspirit dhe një luftëtar i zoti”, (...) “një produkt tipik ballkanik” (...)” (v). Ata që e njohën drejtpërdrejt, qoftë diplomatë, vizitorë apo gazetarë e përshkruajnë të zhytur në një re tymi të vazhdueshme që i shtonte mjegull atmosferës së zyrtë të zyrës së tij. Zyra ishte një ekspozitë mobiljesh dhe tapetesh orientale dhe nëpër muret e saj apo në tryezën e punës ekspozoheshin me krenari pjesë të një arsenali armësh si trofe të një kaluare jo të qetë dhe një ardhmeje po aq të pasigurt të Shqipërisë. Prapa tij qëndron shpesh varur portreti i Nënës Mbretëreshë, prania e së cilës reflektohet jo rrallë në konceptin që Mbreti kishte për aftësitë organizative të një femre tipike shqiptare. Vetë Mbreti shfaqet gjithmonë serioz, me veshje të dizenuara kujdesshëm dhe mjaft të kushtueshme (me përjashtim të rasteve kur uniforma e tij të bardhë i linte shumë për të dëshiruar syrit të një perëndimori). Pavarësisht seriozitetit solemn dhe të qenit “i pashëm, i sjellshëm, i kujdesshëm dhe i paskrupullt”, Ahmet Zogu përshkruhet shpesh si “një duhanxhi të cilit i pëlqenin muzika dhe filmat klasikë perëndimorë” (Caventish, 2008). Një vit para se të shpallej mbret ai dha një intervistë për gazetaren e *The New York Times*-it, An O’Hare Mekormik (Ann O’Hare Macormic). Në shkrimin e saj ndihet ndjeshëm admirimi për figurën dhe aftësitë drejtuese që Ahmet Zogu kishte mundur t’i shpaloste deri atëherë në Shqipëri. Gazetarja shkruan: “Ai është një Shkëlqesi, një djalë i ri, por serioz, që flet me zë të ulët dhe në një mënyrë modeste. Asnjë person që e takon nuk mendon se ai është nga ata luftëtarë që kanë luftuar që në moshën 18-vjeçare; një diktator i hekurt, i rregullt dhe progresist, burrë shteti që “ka tërhequr një kontinent për veshi” dhe që ka zhndërruar vendin e tij pothuaj në qendrën e gravitetit për Evropën” (The New York Times, March 20, 1927).

Nisur nga sa këndvështirmi i gazetares Mekormik, duket qartë se studiuesit e huaj të historisë shqiptare, dhe sidomos biografët e Ahmet Zogut, e kanë kapur figurën e tij në një dimension më të gjerë, në atë të kontekstit të kohës dhe rrethanave në të cilat ai u rrit, dhe në të cilat iu desh të formonte karakterin e tij. Të gjithë bien dakord në faktin që dobësitë në reformat politike ishin pasojë e edukimit të tij të cunguar. Vitet që kaloi në aktivitet të plotë në politikën shqiptare pavarësisht moshës së re nuk e kompesuan dot boshllëkun që krijuan tek ai studimet e lëna përgjysëm në Stamboll. Liceu Perandorak i Galata

Sarajit ishte një nga shkollat shtetërore më prestigjoze në Turqi. Aty kishin ndjekur studimet me pagesë shumë prej politikanëve, diplomatëve, shkrimtarëve të njohur turq. Sipas Toms, ai ia doli shumë mirë në një pjesë të mirë të lëndëve gjatë kohës që studioi aty, sidomos në lëndët që kishin të bënin me karrierën ushtarake. Qëndrimi në Turqi gjatë revolucionit të xhonturqve e pajisi me këndvështrime moderniste në lidhje me botën myslimane, pikëpamje të cilat ai i përdori në hartimin e Kodit Civil shqiptar gjatë mbretërimit të tij. Megjithatë Ahmet Zogu nuk mundi ta rrokë të plotë morinë e kësaj bote njohurish dhe përvojash. Ai vendosi të kthehej në Shqipëri për t'u vënë në krye të revoltës që fiset veriore të Shqipërisë po bënin kundër sundimit turk në vend. Largimi i tij nga bota e qytetëruar e la të cunguar botëkuptimin e tij rreth politikanit modern, botëkuptim i cili nuk shkoi përtej ideve glorifikuese me të cilat ai kishte rrethuar imazhin e Napoleon Bonapardit apo imazhit të Sulltanit në oborin e Abdul Hamid II.

Ai nuk e njohu në kohën e duhur diplomacinë e politikës evropiane dhe as nuk mundi ta kuptonte tërësinë e interesave që e karakterizonin; kur e bëri këtë ishte tashmë shumë vonë. Zogu e kuptoi që shpëtimi i Shqipërisë, si një vend ballkanik duhej të ishte i lidhur me mbrojtjen e një fuqie evropiane. A nuk i mbështeste Franca interesat jugosllave dhe Anglia ato greke? Fatkeqësisht në rastin e Shqipërisë, shtetet evropiane nuk dëshironin ta përfshinin veten në mënyrë të drejtpërdrejtë, sepse kjo i kompromentonte po aq drejtpërdrejt interesat e tyre me ato të një vendi tjetër ballkanik dhe fuqinë që e mbështeste respektivisht këtë të fundit. Ky ishte një çmim që Shqipëria e kishte paguar shpesh, por që e shndërroi Ahmet Zogun në një drejtues shteti që duhej të kujdesej njëkohësisht që interesat e përtej kufijve të mos ndikonin në interesat, ekonominë dhe qetësinë publike brenda kufijve. Pra, përveç shumë çështjeve problematike që ai i shesoi -apo mendoi se i shesoi- midis shtresave shoqërore, përkatësive fetare dhe hapësirave gjeografike, Mbreti duhej të kujdesej që format sado të vogla të pakënaqësive në vend të mos mbështeteshin nga ndonjë ndikim i jashtëm që do t'u jepte atyre përmasa edhe më të mëdha se ç' duhej. Me fjalët e Xhozef Rousek (Joseph Rouseck): "Në këtë realitet të çuditshëm Zogu I kreu detyrën që fati i kishte ngarkuar të bënte, me zell, qytetari dhe qetësi - të kombinuara me dozën e duhur të paskruptullsisë. Cilësitë e tij personale e ndihmuan të qëndronte i papërkulur në një mbretëri ku fiton ai që ka këmbëzën të armës më të shpejtë" (Roucek, 1939, 96).

Që regjimi i Ahmet Zogut ishte “një përzjerje interesash mes një kryetari fisi, një banditi luftëtar, një pashai otoman dhe një despoti të moderuar” (360) këtë e pranon edhe Xhozef Rothsçaild (Joseph Rothschild). Në librin e tij “Evropa Lindore Qëndrore mes dy Luftrave Botërore”, ai analizon mënyrën e çuditshme të qeverisjes së Ahmet Zogut dhe arrin në përfundimin se vetë personaliteti i ashpër i këtij të fundit e zhndërronte në një autoritarist në politikën e brendshme, por e bënte të kujdesshëm dhe pragmatik në pozitën e lëkundur të interesave ndërkombëtare të kohës. “Në analizë të fundit”, shkruan Rothsçaild, “të kesh arritur në vetëm dhjetë vjet konsolidimin e shtetit të ri shqiptar përballë ndikimeve të regjinalizmit dhe tribalizmit, përballë traditës së rebelimit dhe banditizmit, përballë gërryerjeve të varfërisë dhe analfabetizmit masiv (...) ishte një arritje politike për t’u lavdëruar.” (Rothschild, 2004, 360)

E gjykuar thjesht në një realitet shqiptar, sipas Edvin Xhaks (Edwin Jacques), qeverisja e Mbretit Zog kishte të metat e saj, por këto gjykohen si mjete me të cilat ai menaxhonte një realitet të vështirë shqiptar. Ai e kufizoi mbajtjen e armëve për një pjesë të mirë të fiseve “duke bërë kujdes që nga ky rregull të përjashtoheshin burrat e fisit të tij dhe të disa fiseve nga besnikëria e të cilëve ai varej drejtperdrejt.” Kryetarët e fiseve që bashkëpunuan me të u shpërblyen me ndere dhe para (të cilat studiuesi Bernd Fisher i quajti “paratë e paqes” duke qenë se me to iu desh të mbante shtruar shpirtin e tyre rebel QSA, 2011, 25). Kjo ishte një lëvizje që kufizonte në të njëjtën kohë si gjakmarrjen ashtu edhe kusarinë, dy fenomene të cilat vetë Mbreti i shpalli të jashtëligjshme. Ai ia doli të bindte pjesën më të mirë të shqiptarëve të zakonshëm se nëse nuk kishte lidhje me politikën, vrasja e dikujt do të konsiderohej krim. Kjo e ndihmonte edhe të krijonte bazat e një shteti duke zvogëluar përçarjen fisnore dhe duke rritur ndërgjegjësimin kombëtar. “Pavarësisht nga kritikata e ashpra dhe opozita e hapur, gjakderdhje të mëdha nuk pati kurrë,” përfundon autori. “Ai hodhi themelet e ingranazhit qeveritar, arsimit, shenjat e qytetërimit larg prapambetjes së theksuar, transportin dhe madje përdorimin e avionëve” (Jacques, 1995, 442). Rendi që ai vendosi në vend dhe reformat për çarmatimin e popullsisë ulën nivelin e gjakmarrjes dhe i hapën rrugë përdorimit të ligjit të shtetit edhe në zona të largëta ku përfaqësuesi i shtetit shqiptar e kishte të vështirë t’u bënte të ditur të

gjithëve se ishin shtetas të një kombi dhe i bindeshin rregullit të një qeverie qëndrore.

Në këto vise koncepti i kombësisë nuk i kalonte caqet e fisit dhe të bajraktut dhe ligji i vetëm të cilit i bindeshin ishte Kanuni. Qeveritë e Tiranës, edhe ato më të hershmet, i kishin konsideruar këto vise një ishull malesh ku vigjilonte ashpër gjakmarrja dhe ku çdo përjekje për nënshtrim nga ana e tyre do të zbehej dhe shpejt do të zhdukej nën presionin që ligji i pashkruar ushtronte mbi atë të shkruarin. Mbreti Zog (qoftë edhe gjatë periudhës kur Ahmet Zogu ishte president) u përpoq t'i bënte krerët e palëkundur të malësisë shqiptare t'i jepnin besën atij dhe qeverisë së tij në Tiranë në shumë mënyra. Në të gjitha shkrimet e kohës përmendet fakti që ai kishte përdorur metodën e vjetër të turqve për t'i nënshtruar butësisht bajraktarët e pabindur të veriut. Ata merrnin gjysmën e rrogës së një oficeri në rezervë dhe djemtë apo nipërit e tyre kishin të drejtë të merrnin bursa studimi për jashtë shtetit për përgatitje ushtarake. Në rast se bajraktari vazhdonte të mos joshej nga këto ofiqe, atëherë Mbreti zgjodhi ose ta dyfishonte rrogën e tij ose t'i ofronte një gradë më të lartë në ushtri. Pasardhësit e tij vërtet mund të shkolloheshin jashtë vendit, por kur ktheheshin në Shqipëri, qeveria kujdesej që ata ta ofronin shërbimin e tyre të kualifikuar nëpër “krahina të humbura, në vende “të sigurta” (Hasluck, 2005, 140). Në këtë mënyrë ata mbaheshin të izoluar nga ndjenjat kryengritëse që i kishin karakterizuar parardhësit e tyre.

Margaret Hesk (Margaret Hasluck), udhëtare që qëndroi në Shqipëri

Kur fiton besimin e shqiptarëve, ti fillon e ndërregjësoshes që në fakt në Shqipëri ka të paktën tre Mbretër Zog. I pari është Mbreti zyrtar, portreti i të cilit varet edhe në dyqanet më të humbura (...) dhe për të cilin zëdhënësit thonë se është shpëtimtari i kombit dhe se është një monark me të drejta hyjnore. Asnjë shandar nuk mund të emërohet, asnjë mësues nuk mund të pushohet pa dënimin e tij. (...) Pak më vonë mëson se portretet e kudogjendshëm nuk janë provë bindëse e popullaritetit që gëzon Monarkia, sepse tregëtarët që nuk kanë një të tillë gjobiten me 50 franga. Dhe ti fillon e sheh se ky monark i respektuar nga të gjithë thuhet nuk del fare nga Pallati i tij (...) për të marrë mirënjohjen e shtetasve të tij. Pikërisht këtu fillon të njohësh Mbretin e dytë Zog, një udhëheqës të lindur, një gjeni, por që o'ka pasur asnjëherë fat me miqtë që e rrethonin (...) Dikush të përshpërit se Abdurrahman Mati ka mbledhur një dorë të paskrupullit rreth vetes, që ka zënë vendet më kyçe në qeveri dhe e ka izoluar Mbretin nga nënshetasit e tij. Ata janë gati edhe të provokojnë revoltat për ta mbajtur atë brenda dyerve të Pallatit dhe për të mos lëshuar pe në pushtetin e tyre. Në këtë pikë – megjithëse kjo kërkon shumë besim – ty mund të të prezantojnë Mbretin e tretë (...) që nuk kujdeset fare për shtetasit e tij. Një mërgimtar i dëbuar të përshpërit se Mbretin e ushqen ambicia dhe kopracia. Ai dhe Oborri i tij i kushtojnë Shqipërisë një milion franga ari dhe (...) ai vetë ka një pasuri prej katër milion frangash ari nga "mirësitë" e italyanëve. (...) "A e di se ç'do t'i kishin bërë Zogut kryengritësit e Fierit po të kishin fituar?" më pyeti me zë të mbylur një prej kritikëve të mësipërm (...) "Ja them unë. Ata do t'i kishin kërkuar t'u merretë kokën e të lajgjkonte me mentë e tyre."

Ronald Mathison (1937, 188-190)

për trembëdhjetë vjet, vuri re që kishte edhe një mënyrë tjetër disi më dinake me të cilën qeveria e Tiranës përpiqej ta barazpeshonte pushtetin e pakufizuar të disa prej krerëve të fuqishëm në veri. Mbreti zgjodhi t'u ofronte favore të konsiderueshme një numri burrash që në të kaluarën kishin dhënë prova besnikërie ndaj rregjimit të ri dhe "ishin tepër "të fortë" ushtarakisht për të luftuar ndikimin e bajraktarëve kryeneçë" (Po aty, 141). Në këtë mënyrë këta të fundit u përdorën si gur kundërpeshë për të kaluar një pjesë të pushtetit të bajraktarëve te këta funksionarë të qeverisë që ruanin statusin e nënpunësit të saj. Edhe pse këto mjete ironizohen në pjesën më të madhe të studimeve historike apo materialet e biografive, autorët ndajnë mendimin se për sa kohë që kjo i dha mundësinë shtetit të përqëndronte vëmendjen në hartimin e strategjive të zhvillimit të vendit si një i tërë, ky mjet informal qeverisjeje dha rezultatet e duhura. Duhet kuptuar se kjo strategji ishte një ndër arsyet që Ahmet Zogu e përmendte shpesh nëpër intervistat e dhëna, për të justifikuar kalimin e formës qeverisëse në Monarki. Malësorët i kishin dhënë besën atij si një individ dhe jo qeverisë në

konceptin modern të një institucioni që vazhdon të jetë në shërbim të shtetasve të vet, pavarësisht anëtarëve të kabinetit të ministrave dhe përfaqësuesve të administratës. Me një fjalë, sipas tij, nëse Ahmet Zogu largohej nga qeveria, malësorët shkëpusnin çdo lidhje bese me qeverinë e Tiranës dhe përfaqësuesit e saj (Swire, 2005, 409). Në këtë këndvështrim Mbreti Zog vlerësohet për aftësinë që pati në njohjen e thellë të realitetit shqiptar dhe në njehsimin e kombit dhe shtetasve shqiptarë nën një rregull dhe ligj të përbashkët. “Mbreti Zog,” shkruan Toms, “e përdori dhunën, por nuk e ngriti atë në pedestal dhe as nuk e reklamoi politikën e tij mbi bazë dhune. Mbretëria e tij qëndronte veç shumë shteteve autoritariane në Evropën lindore në faktin që ushtria nuk luajti rol të rëndësishëm politik në mbajtjen e shtetit më këmbë, por arsyeja ishte që ushtria ishte më e dobëta e të gjitha organeve të tjera qeverisjeje” (Tomes, 2003, 147). Rezultati më i pritshëm i kësaj strategjie ishte, sipas të njëjtit autor, që Mbreti Zog ia doli ta mbante fronin për një kohë aq të gjatë. Kjo nuk erdhi nga “mbështetja popullore, as edhe nga frika, por kryesisht nga apatia dhe ndjenja e fatalizmit që mbretëronte në popull. Ata pak, që shpresonin se politika do të sillte diçka të mirë, e dëshironin këtë vetëm për veten e tyre dhe menduan se në këtë drejtim do të ishte më mirë të bashkëvepronin me Zogun sesa ta kundërshtonin atë. Të tjerët që ishin shumica dhe që kishin hequr dorë nga shpresat e duronin Mbretin sepse e dinin që kushdo tjetër në vend të tij nuk do të ishte më i mirë se ai” (Po aty, 187).

Në vitin 1935 Sër Eduard Boil (Sir Edward Boyle), shkruante në cilësinë e Kryetarit të Komitetit Ballkanik në Londër: “Nuk mund të shprehem për zhvillimet materiale, për ato të prekshmet; ndryshimet në rrugë, ura, xhandarmëri, toka që u vu në përdorim (...). Qëllimi im është të theksoj unitetin shpirtëror mbi arritjet materiale (...)” (Pearson 2004, 391). Në strategjinë politike që përzgjedhi, Zogu iu kundërvu parimit të parlamentarizmit modern, të cilin Fuqitë e Mëdha e aspironin për Shqipërinë; ky ishte një sistem që nuk i përshtatej gjendjes primitive në të cilën ndodhej politika shqiptare dhe sidomos asaj që ajo ende mbartte të trashëguar ndër bejlerët myslimanë dhe kryeparët e fiseve të veriut (Fischer, 1999). Administrata e Zogut ia doli deri në një farë mase të unifikonte shtetin shqiptar dhe t’i mbante kufijtë shqiptarë larg pikësynimeve gjithpërfshirëse të fqinjëve të saj (Vickers, 2001, 136). Ahmet Zogu aspiroi të mbretëronte në formën e një

monarkie të qytetëruar, perëndimore dhe të pavarur, megjithatë nuk ia doli të largonte dritshkurtësinë dhe egoizmin që karakterizonte politikën shqiptare prej vitesh.

Mendime përmblyëse

Reformat e karakterit politik, ekonomik, bujqësor, arsimor dhe shoqëror që Mbreti Zog ndërmori ishin mjaft ambicioze, por vënia e tyre në jetë kërkonte një hamonizim më të plotë me mentalitetin e popullit shqiptar. Nevoja për t'i vënë ato shpejt në jetë e detyroi administratën e Mbretit të përdorte modele perëndimore në hartimin e ligjeve dhe programeve të reja. Teorikisht këto do të ishin modele shumë të mira duke qenë se kishin funksionuar për breza të tërë nëpër shtete tashmë të zhvilluara perëndimore. Megjithatë zbatimi i tyre në Shqipëri u përball me një botëkuptim që ende qëndronte i lidhur me ide dhe qëndrime të pandryshuara prej shekujsh. Era e ndryshimeve ishte ende e dobët për t'i lëkundur këto parime të ngulitura thellë (Fischer, 2004, 188). Reformat kërkonin njerëz të aftë dhe këta ishin shumë të paktë në Shqipërinë e viteve 1930. Madje dhe ata që vërtet mund t'i sillnin shtetit shqiptar qoftë edhe një grimë njohurish falë shkollimit dhe aftësive që kishin fituar jashtë shtetit nuk u përshtatën dot me burokracinë që kokëfortësisht ruante pozita të forta në vend. Ahmet Zogu nuk diti sesi t'i jepte shtysë mendimit të ri në Shqipëri dhe shpejt e gjeti veten në krye të një rrethi vicioz drejtuesish të paaftë, pa të cilët e kishte të vështirë të qeveriste. Nëse anëtarët e kabinetit dhe rrjedhimisht punonjësit e administratës do të kishin marrë përsipër përgjegjësitë përkatëse falë aftësive profesionale (që në fakt në Shqipëri nuk mungonin gjatë gjithë qeverisjes së Mbretit Zog), Zogu ndoshta do të kishte pasur këshilltarët e duhur për të kuptuar drejtimin e përshtatshëm nga duhet të ecnin reformat ekonomike në Shqipëri. Kjo do ta kishte bërë më të prekshëm problemin e fshatarësisë që në atë periudhë mbartte peshën kryesore të zhvillimit të ekonomisë shqiptare. Për më tepër kjo ndoshta do ta kishte zvogëluar edhe sferën e ndikimit ekonomik italian brenda Shqipërisë. Xh. Swire, V. Robinson, N. Hezeltain, Xh. Toms dhe B. Fisher ndajnë të njëjtin mendim se varësia ekonomike ndaj Italisë nuk kishte qenë qëllimi kryesor i politikave të Mbretit Zog. Ajo erdhi si pasojë e pamundësisë që një vend i vogël si Shqipëria me një ekonomi të brendshme të rrënuar prej shekujsh kishte për t'u mbështetur ekonomikisht nga njëra prej fuqive të mëdha. Lidhja

e Kombeve, si institucion, dhe shtetet e tjera evropiane e anashkaluan mbështetjen finaciare të Shqipërisë. Këtë e bënë për të mos shkaktuar turbullira të mëtejshme që, në Ballkan, kishin dhënë prova të forta paqëndrueshmërie. Këtë e arritën duke sakrifikuat zhvillimin e brendshëm ekonomik të saj për hir të interesave më gjithëpërfshirëse në Ballkan dhe në Evropë.

Në mbyllje mund të thuhet se përshkrimet e mësipërme dhe këndvështrimet në të cilat ato u trajtuan e bëjnë edhe më të qartë vështirësinë që kishte në përgjithësi politika shqiptare për të ecur përpara. Të qenit dikush në të varej drejtpërdrejt nga sasia e tokave që trashëgoje, nga vendi ku kishe lindur dhe nga doza e konformizmit me të cilën i shoqëroje veprimet e tua publike. Fatkeqësisht këto u bënë shprehje e qartë e primitivizmit dhe vetkënaqësisë në rang politik. Kjo ishte kritika më e ashpër që administrimi i Mretit i Zog ka marrë nga studiuesit anglezë. Thuajse të gjithë përpiqen apo gjejnë arsye për të justifikuar centralizimin e shtetit dhe përdorimin e një forme të diktaturës së moderuar si një mjet për të ruajtur pozita të qëndrueshme në një vend ku lëkundjet politike kishin shkaktuar tërmete të fuqishme. “Zogu ishte një prej të paktëve politikanë shqiptarë që mendonte sipas modeleve shtetërore moderne”, shkroi Bernd Fisher. Ishte ai që hodhi hapin e madh të kalimit në Monarki si formën më të sigurt për ruajtjen e shtetit të pavarur shqiptar. Momentet në të cilat monarkia e ndiente veten në rrezik, mbartnin në vend edhe ndjenjën e pasigurisë sepse cilado formë tjetër politike e drejtuar nga cilido fraksion politik, nuk do të mund të mbante gjatë të lidhur me njëri-tjetrin fragmentarizimet shqiptare. Këto të fundit kishin dhënë prova edhe më parë se dinin sesi të ngrinin krye kundër njëri –tjetrit; kjo shpejt kishte të ngjarë të përfundonte në një luftë civile. Paqëndrueshmëria e brendshme do të bëhej shkak për ndërhyrjen e jashtme, synimi kryesor i të cilës ishte politika proteksioniste mbi territore të caktuara në vend. Nëse para Ahmet Zogut, ajo që i bashkonte shqiptarët kishte qenë thjesht një “lloj sedre kombëtare” si “e vetmja formë nacionalizmi në vend”, të paktën “ata që erdhën në pushtet pas tij, e gjetën vendin të përgatitur në rang kombëtar” (Fischer, 2004, 321).

BIBLIOGRAFIA

Cavendish R. September 2008. “King Zog I of Albania”. *History Today*, Vol. 58, <http://www.questia.com/library/1G1-185165952/sept-1-1928-king-zog-i->

- [of-albania](#). Jacques, Edwin J. 1995. *Shqiptarët: Historia e Popullit Shqiptar nga Lashtësia deri në Ditët e Sotme*. Tiranë: Kartë e Pendë.
- Fischer, Bernd J. “Albanian Highland Tribal Society and Family Structure in the Process of the Twentieth Century Transformation”, *East European Quarterly*, Vol. 33, 1999. p. 281- 301 <http://www.questia.com/library/1G1-57513390/albanian-highland-tribal-society-and-family-structure> (Shkarkuar tetor 2017)
- Fischer, Bernd J. 2004. *Mbreti Zog dhe Perpjekja për Stabilitet në Shqipëri*. Tiranë: Çabej.
- Hasluck, Margaret. 2005. *Kanuni: Ligji i Pashkruar Shqiptar*. Tiranë: Lisitan.
- Matthews, Ronald. 1937. *Sons of the Eagle; Wanderings in Albania*. London: Methuen & Co.LTD
- Pearson, Owen. 2004. *Albania and King Zog: Independence, Republic and Monarchy 1908-1939*. London: The Center for Albanian Studies.
- Qendra e Studimeve Albanologjike, Instituti i Historisë. Konferencë Shkencore Ndërkombëtare 1 shtator 2008. *Monarkia Shqiptare: 1928 – 1939; Përmbledhje studimesh*. Tiranë: Botimet Toena 2011.
- Rothschild, Joseph. 2004. *Evropa Lindore Qëndrore midis dy luftave botërore*. Tiranë: Dituria
- Roucek, Joseph S. 1939. *The Politics of the Balkans*, London-New York: Mc.Graw-Hill Book Company.
- Tomes, Jason H. 2003. *King Zog of Albania: Europe’s Self-Made Muslim King*. New York University Press.
- Vickers, Miranda. 2001. *The Albanians: A Modern History*. London-New York: I.B. Tauris Publishers.
- The New York Times, 20 Mars 1927, *Newspaper Archive* - <http://newspaperarchive.com/>, aksesuar dhjetor 2016